

Received-Makale Geliş Tarihi 22.02.2024
Published-Yayınlanma Tarihi 31.05.2024
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 11(107), 979-988

Review Article / Derleme Makale
10.5281/zenodo.11405475

Meltem Akhanlı
<https://orcid.org/0009-0006-5906-4094>
Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul / TÜRKİYE

Gökhan Tama
<https://orcid.org/0009-0005-4625-8933>
THY Destek Hizmetleri AŞ, İstanbul / TÜRKİYE

Meltem Bülbül
<https://orcid.org/0009-0009-9137-1811>
Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul / TÜRKİYE

Özel Gereksinimli Öğrencilerde Bireyselleştirilmiş Eğitim Individualized Education for Students with Special Needs

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, özel gereksinimli öğrencilerde Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) üzerine yapılan araştırmaları incelemektir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimi, diğer öğrencilere göre farklılık gösterir ve bu öğrenciler için özel yaklaşımlar gerektirmektedir. BEP, bu öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, mevcut araştırmalara dayanarak BEP'nin nasıl hazırlandığını, uygulandığını, etkinliğini ve sınırlılıklarını inceleyerek, özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde daha iyi uygulamaların teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Alanyazında yapılan çalışmalar, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimindeki önemli konuları vurgulamakta ve kaynaştırma eğitimi sürecindeki sorunları belirlemektedir. Özellikle BEP hazırlama ve uygulama süreçlerindeki eksiklikler, öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmaması, okul yöneticilerinin desteğinin yetersizliği ve ailelerin sürece katılımının düşüklüğü gibi konular üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmaların ortak noktaları arasında, BEP'in öneminin vurgulanması ve özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine yönelik daha etkili ve verimli yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Ayrıca, kaynaştırma eğitimi sürecindeki paydaşlar arasındaki iş birliğinin ve iletişimin önemi üzerinde de durulmaktadır. Ancak, farklı araştırmalarda bazı farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazı çalışmalarda öğretmenlerin BEP hazırlama sürecine ilişkin tutumlarının, hizmet içi eğitim süreleri ve cinsiyet gibi değişkenlere göre değişmediği belirtilirken, diğer çalışmalarda bu değişkenlerin önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli öğrenci, Özel eğitim, Bireyselleştirilmiş eğitim

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the research on Individualized Education Programs (IEP) for students with special needs. The education of students with special needs differs from other students and requires special approaches for these students. IEP is recognized as an important tool to meet the educational needs of these students. This study aims to promote better practices in the education of students with special needs by examining how IEPs are prepared, implemented, their effectiveness and limitations based on existing research. Studies in the literature emphasize important issues in the education of students with special needs and identify problems in the inclusive education process. In particular, issues such as deficiencies in IEP preparation and implementation processes, teachers' lack of sufficient knowledge, insufficient support from school administrators and low participation of families in the process are emphasized. Among the common points of these studies, there is a need to emphasize the importance of IEP and to develop more effective and efficient approaches to the education of students with special needs. In addition, the importance of cooperation and communication between stakeholders in the inclusive education process is also emphasized. However, some differences also emerge in different studies. For example, while some studies indicate that teachers' attitudes towards the IEP preparation process do not change according to variables such as in-service training duration and gender, other studies emphasize that these variables are important.

Keywords: Student with special needs, Special education, Individualized education

1. GİRİŞ

Özel gereksinimli öğrenciler, çeşitli öğrenme zorlukları veya engellerle karşılaşan öğrenci gruplarını içermektedir. Bu öğrenciler, genellikle standart eğitim programlarına tam olarak uyum sağlayamazlar ve özel eğitim ihtiyaçlarına sahiptirler. Örneğin, öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler, disleksi gibi öğrenme bozukluklarına sahip olabilirler ve özel öğrenme yöntemlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Duyusal engelli öğrenciler, görme veya işitme gibi duyu yeteneklerinde kısıtlılık yaşayabilmekte, bu da onların farklı öğrenme stratejileri ve destek hizmetlerine ihtiyaç duymalarını gerektirmektedir. Benzer şekilde, özel gereksinimli öğrenciler, zeka düzeyinde belirgin bir gerilikle karşılaşabilmekte ve özel eğitim programları ve bireyselleştirilmiş desteklerle desteklenmelidirler.

Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir araç olan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu program, öğrenci gruplarının eğitim süreçlerinde kilit bir rol oynamaktadır. BEP'ler, öğrencinin özel gereksinimlerine ve potansiyeline uygun olarak özelleştirilmiş bir eğitim planı sunmaktadır. Örneğin, disleksi gibi öğrenme bozukluklarına sahip olan bir öğrenci için BEP, okuma ve yazma becerilerini geliştirmeye odaklanmakta ve özel öğrenme yöntemlerini içermektedir. Benzer şekilde, duyuşsal engelli bir öğrenci için BEP, öğrencinin duyuşsal yeteneklerine uygun olarak düzenlenmiş özel eğitim ve destek hizmetlerini içermektedir. Zihinsel engelli bir öğrenci için ise BEP, bireysel olarak belirlenmiş öğrenme hedeflerini ve destek hizmetlerini içeren kapsamlı bir plan olabilmektedir. Dolayısıyla, BEP'ler, özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını belirlemek, hedefler koymak, ilerlemeyi izlemek ve gerektiğinde eğitim programını ayarlamak için önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Bu şekilde, BEP, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerinde adalet, eşitlik ve başarı sağlamak için vazgeçilmez bir araçtır.

Bu çalışmanın amacı, literatür tarama tekniği kullanarak özel gereksinimli öğrencilerde BEP konusunu ele almak ve bu alandaki mevcut bilgi birikimini derlemektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimi, geleneksel eğitim modellerinden farklılık gösterir ve bu nedenle özel bir ilgi ve dikkat gerektirmektedir. BEP, bu öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir strateji olarak kabul edilmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine yönelik daha etkili ve verimli yaklaşımlar geliştirmek için mevcut bilgiyi değerlendirmeyi ve anlamayı amaçladığı için çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. BEP, özel gereksinimli öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına ve özelliklerine uygun olarak eğitim sağlama potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, bu çalışma, BEP'lerin nasıl oluşturulduğu, uygulandığı, etkililiği ve sınırlılıkları gibi konuları inceleyerek, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine yönelik daha iyi uygulamaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

2. ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLER

Bireyler arasındaki farklılıklar doğal ve kaçınılmazdır. Her birey kendi deneyimleri, yetenekleri, düşünce tarzları ve tercihleriyle benzersizdir. Ancak, bazen bu farklılıkların bir sonucu olarak bazı bireylerin özel ihtiyaçları ortaya çıkabilmektedir. Her çocuğun kendi benzersiz vücut yapısı, öğrenme tarzı ve duyuşsal durumu vardır. Bu özellikler genellikle büyük ölçüde duyuşsal, psikolojik ve fiziksel olarak gruplandırılır. Örneğin, bazı çocuklar belirli bir konuda daha yetenekli olabilirken, diğerleri farklı bir alanda daha başarılı olabilir. Ayrıca, bazı çocuklar belirli öğrenme tarzlarını tercih edebilirken, diğerleri farklı öğrenme yöntemlerine daha uygun görünmektedir. Duyuşsal olarak da, her çocuğun kendi duyuşsal ihtiyaçları ve tepkileri vardır. Bu nedenle, eğitim ve bakım verenlerin her çocuğun benzersiz özelliklerini anlaması ve onlara uygun destek ve rehberlik sunması önemlidir. Bu, her çocuğun potansiyelini en iyi şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olabilmektedir (Hajizada, 2022).

Özel ihtiyaçlara sahip bireyler genellikle birçok farklı kategoride tanımlanabilir ve bu tanımlamalar ülkeden ülkeye, hatta farklı kuruluşlardan kuruluşlara değişebilmektedir. Amerika'da, özellikle Anne ve Çocuk Sağlığı Dairesi gibi kuruluşlar, özel ihtiyaçları olan bireyleri tanımlamak için çeşitli kriterler kullanabilir. Bu tanımlamalar genellikle duyuşsal, fiziksel veya davranışsal durumları etkileyen faktörlere dayanır ve bu bireylerin normalden daha fazla sağlık ve diğer hizmetlere ihtiyaç duyabileceklerini belirtmektedir. Burada her bireyin özel ihtiyaçları farklılık gösterebilir ve bir kişinin özel ihtiyacı, başka bir kişinin ihtiyacından farklı olabilmektedir. Bu nedenle, özel ihtiyaçları olan bireylerin tanımlanması ve onlara hizmet sunulması, kişisel ve bireysel bir yaklaşım gerektirmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018) özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tanımı genellikle kişisel ve gelişimsel açıdan akranlarından önemli ölçüde farklılık gösteren bireyler olarak yapılmaktadır. Bu tanım, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin çeşitli yönlerde farklılık gösterebileceğini ve bu farklılıkların kişisel ve gelişimsel alanlarda olduğunu vurgulamaktadır. Özel eğitime ihtiyacı olduğu görülen bireylerin tanımı genellikle şunları içermektedir (Salık, 2023):

- Fiziksel, duyuşsal, zihinsel veya davranışsal özelliklerde belirgin farklılıklar gösteren bireyler.
- Akranlarına kıyasla öğrenme becerilerinde veya sosyal etkileşimde belirgin farklılıklar gösteren bireyler.
- Standart eğitim programlarına katılmak için özel destek veya ayarlamalar gerektiren bireyler.

Bu tanım, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin geniş bir yelpazede farklılık gösterebileceğini ve bu bireylerin eğitimlerinin kişiselleştirilmiş bir yaklaşımla ele alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

2.1. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)

BEP, özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreçlerini yönlendiren önemli belgelerdir. Bu programlar, her öğrencinin benzersiz ihtiyaçlarına odaklanır ve eğitim sürecinde belirli hedeflerin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu program Siegel (2007) tarafından belirtildiği gibi, öğrencinin tüm eğitim sürecini kapsamaktadır. Özellikle, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018), BEP'i, özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve destek eğitim hizmetlerini içeren özel bir eğitim programı olarak tanımlamaktadır. Winterman ve Rosas (2014) ise BEP'i, özel gereksinimli öğrencinin eğitsel ihtiyaçlarını, yıllık amaçlarını ve izleme süreci için değerlendirme prosedürünü tanımlayan yazılı bir belge olarak açıklamaktadırlar. Aksoy'un (2016) BEP tanımı özel gereksinimli bireylerin eğitim gereksinimlerine yönelik bir plan olduğunu vurgulamaktadır. Bu tanım, öğrencinin ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenen hedeflerin nasıl ve ne zaman kazandırılacağını içeren ayrıntılı bir plan olduğunu ifade eder. Yukarıdaki çeşitli tanımlarla birleştirildiğinde, BEP'in aşağıdaki unsurları içeren kapsamlı bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır (Alan, 2019):

- Amaçlar: Öğrencinin bireysel eğitim ihtiyaçlarına yönelik belirlenmiş hedefler.
- Yöntemler ve Araçlar: Amaçlara ulaşmak için kullanılacak yöntemler ve öğretim araçları.
- Süre: Hedeflere ulaşmak için belirlenen zaman çerçevesi.
- Değerlendirme: Öğrencinin ilerlemesini izlemek ve başarıyı değerlendirmek için kullanılacak yöntemler ve süreçler.
- Destek Eğitim Hizmetleri: Öğrencinin ihtiyaçlarını karşılamak için sunulan ek destek hizmetleri.

BEP, özel eğitimde yer aldığı zaman eğitsel ve yasal olarak belirli dayanaklara sahip olmalıdır. Bu dayanaklar, öğrencinin haklarını ve ihtiyaçlarını güvence altına alan yasal düzenlemeleri içerebilir. BEP'in oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin prosedürler ve standartlar, ilgili yasal düzenlemeler ve eğitim politikaları çerçevesinde belirlenmektedir. Bu şekilde, BEP, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerinin etkili bir şekilde planlanmasını, uygulanmasını, izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlayan önemli bir araç haline gelmektedir. BEP hazırlama süreci, çeşitli iş ve işlem basamaklarını içermektedir ve bu basamaklar, öğrencinin özel eğitim ihtiyaçlarına uygun bir BEP geliştirilmesini sağlamaktadır (MEB, 2004).

BEP ile ilgili düzenlemeler, birçok ülkenin yasalarında yer almaktadır. Bu düzenlemeler, özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkını güvence altına almak ve onların ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu alandaki ilk önemli çalışmalardan biri, ABD'de 1975 yılında çıkarılan Engelli Çocuklar Eğitim Yasası (IDEA) ile başlamıştır. IDEA, özel gereksinimli çocuklara eğitimlerinin ücretsiz ve uygun bir şekilde sağlanması gerektiğini belirtir. Bu yasa, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine ilişkin haklarını güvence altına alır ve BEP oluşturulmasını zorunlu kılar. IDEA'nın 2004 yılında yapılan bir revizyonu, bu yasayı daha da güçlendirmiş ve özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine yönelik daha kapsamlı bir yaklaşımı teşvik etmiştir. Bu revizyonda, öğrencinin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için ilgili tüm disiplinlerin nasıl ortak çalışabileceği ve işbirliği yapabileceği belirlenmiştir (Ataman, 2012).

BEP Geliştirme Birimi, çeşitli uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından yönetilebilir. Bu ekip, öğretmenler, özel eğitim uzmanları, rehberlik ve psikolojik danışmanlar, dil ve konuşma terapistleri, fizyoterapistler ve diğer ilgili uzmanlardan oluşabilir. Bu birim, özel gereksinimli öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını belirleyecek, BEP'lerini oluşturacak, uygulayacak, ilerlemelerini izleyecek ve gerektiğinde ayarlamalar yapacaktır. BEP Geliştirme Birimi'nin görevleri şunları içermektedir (Avcioğlu, 2011):

- Öğrencilerin İhtiyaçlarının Belirlenmesi: Öğrencilerin özel eğitim ihtiyaçlarını değerlendirmek ve belirlemek.
- BEP'lerin Oluşturulması: Öğrencilere özel olarak uygun BEP'lerin oluşturulması.
- BEP'lerin Uygulanması: BEP'lerin okulda ve sınıf ortamında etkili bir şekilde uygulanması.
- İlerlemenin İzlenmesi: Öğrencilerin ilerlemesini düzenli olarak izlemek ve değerlendirmek.
- BEP'lerin Değerlendirilmesi ve Güncellenmesi: BEP'lerin etkinliğini değerlendirmek ve gerektiğinde güncellemeler yapmak.

BEP Geliştirme Birimi, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerini desteklemek ve onların potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için kritik bir rol oynamaktadır. Bu birim, öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarına uygun ve etkili bir şekilde hizmet sağlanmasını sağlar ve böylece bu öğrencilerin başarılı bir eğitim deneyimi yaşamalarına yardımcı olmaktadır.

Türkiye'de BEP geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgili resmi düzenlemeler 1997 yılında 573 sayılı kanun hükmünde kararname ile kabul edilmiştir. Bu kararname ile BEP'nin zorunlu hale getirilmesi, özel eğitim alanında önemli bir adımdır. Daha sonra, 2000 yılında Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 62. maddesinde BEP için şu tanım yapılmaktadır: "Özel eğitim gerektiren birey için geliştirilen ve ailesi tarafından onaylanan; bireyin, ailenin, öğretmenin gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan ve hedeflenen amaçlarda verilecek destek eğitim hizmetlerini içeren özel eğitim programıdır." Bu tanım, BEP'nin özel eğitim gereksinimi olan bireyler için geliştirilen ve kişiselleştirilmiş bir eğitim planı olduğunu vurgulamaktadır. BEP, öğrencinin ihtiyaçlarına ve hedeflerine uygun olarak oluşturulur ve öğrencinin ailesi tarafından onaylanmaktadır. Bu düzenlemeler, özel eğitim alanında standartları belirler ve özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinin sağlanmasını düzenlemektedir. BEP'nin zorunlu hale getirilmesi ve resmi düzenlemelerin yapılması, özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinin daha etkili ve verimli bir şekilde planlanmasını ve uygulanmasını sağlamak amacıyla yapılmış önemli adımlardır. Bu düzenlemeler, Türkiye'deki özel eğitim sistemine rehberlik eder ve özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinde adalet ve eşitlik sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Küçükkoğlu, 2022).

2006 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği BEP ile ilgili önemli düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler, özel eğitim alan öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına uygun eğitim programları hazırlanmasını ve uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. BEP, özel eğitim gerektiren bireyler için özel olarak oluşturulan bir eğitim programıdır. Bu program, bireyin gelişim özelliklerini, eğitim performanslarını ve ihtiyaçlarını dikkate alarak tasarlanır ve onların hedeflenen amaçlara ulaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. BEP, aşağıdaki bileşenleri içermektedir (MEB, 2006):

- Kısa Dönemli Amaçlar: Eğitim planındaki yıllık hedefler ve öğrencinin izlediği eğitim programlarına dayanarak belirlenen hedeflerdir.
- Destek Eğitim Hizmetleri: Öğrencinin alacağı destek eğitim hizmetinin türü, süresi, sıklığı ve bu hizmetin kimler tarafından nasıl sağlanacağı belirtilmektedir.
- Öğretim ve Değerlendirme Yöntemleri: Eğitimde kullanılacak yöntemler, teknikler, araç-gereç ve eğitim materyalleri açıklanmaktadır.
- Eğitim Ortamı Düzenlemeleri: Öğrencinin eğitimi için gereken fiziksel ortam düzenlemeleri ve ihtiyaçlarını içermektedir.
- Davranış Problemlerine Yönelik Tedbirler: Davranış problemlerinin önlenmesi veya azaltılması için alınacak tedbirler ve uygulanacak yöntemler açıklanmaktadır.
- Öğrencinin Kişisel Bilgileri: Öğrenciye özgü kişisel bilgiler ve gereksinimler belirtilmektedir.

Bu bileşenler, özel eğitim gerektiren bireylerin ihtiyaçlarına uygun ve etkili bir eğitim programının oluşturulmasını sağlar. BEP, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına odaklanır ve onların eğitim sürecinde ilerlemesini desteklemek için tasarlanmıştır.

2.2. BEP'in İçeriği

Öğrencinin Var Olan Performans Düzeyi: BEP belgesinde, öğrencinin mevcut başarı düzeyini ifade eden bir ifade bulunmalıdır. Bu ifade, öğrencinin mevcut eksikliklerinin genel müfredata olan etkisini ve gelişimini ne şekilde etkilediğini açıklamalıdır. Bu bilgi, öğrencinin nerede olduğunu, hangi alanlarda gelişmesi gerektiğini belirlememize yardımcı olur. Öğrencinin eğitim performansının güçlü ve zayıf olduğu alanları net bir şekilde belirtmelidir. Ayrıca, öğrencinin hangi seviyede olduğu, hangi koşullarda ve durumlarda olduğu gibi detaylar da açıklanmalıdır. Bu ifade aynı zamanda öğrencinin öğrenme tarzını da tanımlamalıdır, böylece öğretim süreci daha etkili bir şekilde planlanabilir (Avcıoğlu, 2011). Öğrencinin performans düzeyi hazırlarken aşağıdaki kriterler dikkate alınmalıdır (Kargın, 2012);

- Performans düzeyi, standardize testler, gözlemler, öğretmen değerlendirmeleri ve öğrenci çalışmaları gibi çeşitli değerlendirme verilerinden elde edilen bilgilere dayanmalıdır. Bu veriler, öğrencinin güçlü ve zayıf yönlerini, akademik becerilerini ve sosyal-duygusal gelişimini net bir şekilde ortaya koymalıdır.

- Performans düzeyi sadece öğrencinin yapamadıklarını değil, aynı zamanda yapabildiklerini de kapsmalıdır. Bu sayede öğrencinin gelişimindeki ilerleme net bir şekilde görülebilir ve ona uygun hedefler belirlenebilir.
- Performans düzeyi, somut ve ölçülebilir ifadelerle yazılmalıdır. Bu sayede, farklı kişiler tarafından farklı anlamlar çıkarılması engellenmiş olur.
- Performans düzeyi, uzun ve kısa dönemli hedefler belirlemede de kullanılabilir bilgiler içermelidir. Bu sayede, öğrenci için gerekli müdahaleler ve destekler planlanabilir.
- Performans düzeyi ifadeleri, öğrencinin şu anki durumunu doğru bir şekilde yansıtmalıdır. Geçmiş performanslar veya potansiyel beceriler değil, öğrencinin gerçekten yapabildiklerine odaklanılmalıdır.

Uzun ve Kısa Dönemli Amaçlar: BEP, öğrencinin uzun vadeli eğitim hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için belirlenen kısa vadeli hedefleri içermektedir. Bu amaçlar, öğrencinin gelişimini izlemek ve ilerlemesini değerlendirmek için temel oluşturmaktadır. Uzun dönemli amaçlar, özel eğitim programında yer alan ve bireyin bir akademik yıl veya daha uzun bir süre boyunca ulaşması beklenen mantıklı hedeflerdir. Bu hedefler, öğrencinin güçlü ve zayıf yönlerini, özel gereksinimlerini ve ilgi alanlarını göz önünde bulundurarak belirlenmektedir. Uzun dönemli amaçlar, özel eğitim programına yön ve anlam kazandırmaktadır. Bu amaçlar sayesinde, öğrenci için gerekli eğitim ve destek hizmetleri daha net bir şekilde belirlenebilir. Ayrıca, uzun dönemli amaçlar, öğrencinin motivasyonunu ve kendine güvenini artırmaya yardımcı olmaktadır (Can, 2015).

Bireysel Öğretim Planı: Her öğrenci için özel olarak hazırlanan öğretim planını içerir. Bu plan, öğrencinin ihtiyaçlarına ve öğrenme tarzına göre uyarlanmıştır. (BEP), özel eğitim alan çocuklar için hazırlanan ve o çocuğun bireysel ihtiyaçlarına uygun bir eğitim programı oluşturulmasını sağlayan önemli bir belgedir. Bu program sadece bir kağıt parçası değil, çocuğun gelişimini takip eden ve ona rehberlik eden bir yol haritasıdır. BEP, çocukla çalışan uygulayıcılara ne, nerede ve nasıl çalışacaklarına dair genel bir izlenim verir ve öğretim planının temelini oluşturmaktadır (Can, 2015).

Destek Hizmetler: Öğrencinin eğitim sürecini desteklemek için sağlanacak ek hizmetleri içerir. Bu hizmetler, öğrencinin ihtiyaçlarına göre belirlenir ve uygulanmaktadır. Kaynaştırma uygulamaları, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında akranlarıyla birlikte eğitim almalarını sağlayan bir eğitim modelidir. Bu modelin başarılı bir şekilde uygulanması için özel gereksinimli öğrencilere ve öğretmenlere gerekli desteklerin sağlanması oldukça önemlidir (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Batu (2000), kaynaştırma uygulamalarında başarı için özel gereksinimli öğrencilere veya öğretmenlere destek sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu desteğin, öğrencilerin eğitimden en üst düzeyde faydalanmalarını ve öğretmenlerin kaynaştırma sürecini daha etkin bir şekilde yönetmelerini sağlayacağı belirtilmektedir.

Öğretimsel Uyarlamalar: Öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarına uygun olarak yapılan adaptasyonları içerir. Bu, ders materyallerinin, öğretim yöntemlerinin veya değerlendirme süreçlerinin öğrenciye göre ayarlanmasını içermektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimden en üst düzeyde faydalanabilmeleri için farklı destek hizmetlerine ihtiyaç duymaları yaygındır. Bu destek hizmetleri, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre sınıf içi veya sınıf dışı ortamlarda sunulabilmektedir. Sınıf içi destek hizmetleri, özel gereksinimli öğrencilerin sınıftan ayrılmadan aldığı destek hizmetlerini kapsamaktadır. Bu hizmetler, genellikle öğretmen, özel eğitim uzmanı veya yardımcı öğretmen tarafından sağlanmaktadır (Sucuoğlu ve Kargın, 2012). Sınıf içi destek hizmetlerine örnekler şunlardır (Can, 2015):

- Öğretmen veya özel eğitim uzmanı tarafından, özel gereksinimli öğrencilere bireysel veya küçük gruplar halinde verilen eğitim hizmeti.
- Özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemek için özel olarak hazırlanmış materyallerin veya teknolojik araçların kullanılması.
- Sınıf ortamında yapılan düzenlemelerle özel gereksinimli öğrencilerin dikkatlerini dağıtacak unsurların azaltılması ve öğrenme süreçlerinin kolaylaştırılması.
- Özel gereksinimli öğrencilerin sınıf içinde uygun davranışları sergilemelerini sağlamak için kullanılan yöntemler.

Sınıf dışı destek hizmetleri ise özel gereksinimli öğrencilerin sınıf dışında aldığı destek hizmetlerini ifade etmektedir. Bu hizmetler, genellikle destek eğitim odalarında, rehberlik servislerinde veya okul

psikologlarında sağlanmaktadır (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Sınıf dışı destek hizmetlerine örnekler şunlardır (Can, 2015):

- Özel eğitim uzmanları tarafından, özel gereksinimli öğrencilere bireysel veya küçük gruplar halinde verilen eğitim hizmeti.
- Konuşma ve dil terapistleri tarafından, özel gereksinimli öğrencilerin konuşma, dil ve iletişim becerilerini geliştirmek için verilen hizmet.
- Fizyoterapistler tarafından, özel gereksinimli öğrencilerin kas ve motor becerilerini geliştirmek için verilen eğitim hizmeti.
- Ergoterapistler tarafından, özel gereksinimli öğrencilerin günlük yaşam becerilerini geliştirmek için verilen eğitim hizmeti.
- Psikologlar tarafından, öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimini desteklemek ve ailelere danışmanlık hizmeti sunmak için verilen hizmetler.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada literatür tarama tekniği kullanılmıştır. Literatür taraması, bir araştırma veya çalışma yapmadan önce mevcut bilgi ve çalışmaların incelenmesi ve analiz edilmesi sürecidir. Bu süreçte, araştırma konusuyla ilgili önceki çalışmalar, yayınlar, makaleler, kitaplar ve diğer akademik kaynaklar taranmaktadır. Bu yöntem, araştırmacıya mevcut bilgi birikimini anlamasına, var olan boşlukları ve çelişkileri belirlemesine, araştırma sorularını veya hipotezleri oluşturmaya ve araştırma tasarımını şekillendirmesine yardımcı olmaktadır. Araştırma bağlamında kullanılacak yöntemlerin, teorilerin ve yaklaşımların belirlenmesine ve mevcut çalışmalardan ilham alınmasına da yardımcı olabilir. Bu süreç, araştırmacının kendi çalışmasının bağlamını daha iyi anlamasını ve mevcut literatürle uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır (Köroğlu, 2015).

Bu kapsamda araştırmacı, özel gereksinimli öğrencilerin bireyselleştirilmiş eğitimi üzerine odaklanan çalışmaları bulmak için Google Akademik ve YÖK (Yükseköğretim Kurulu) veri tabanını taramıştır. Bu veritabanları, bilimsel makalelerin, tezlerin, kitapların ve diğer akademik kaynakların geniş bir koleksiyonuna erişim sağlamaktadır. Bu kaynakları tarayarak, araştırmacı, çalışmasının bağlamını daha iyi anlamak ve mevcut araştırmaları değerlendirerek kendi çalışmasını şekillendirmek için gereken bilgilere ulaşabilir.

4. BULGULAR

Yapılan araştırmalarda, kaynaştırma eğitimi verilen okullarda BEP geliştirme birimi oluşturulmadığı ve özel gereksinimli öğrencilere BEP hazırlanmadığı ortaya çıkmıştır (Akdemir, 2008). Hazırlanan BEP'lerde önemli eksiklikler olduğu ve birimlerin planlamalar yapılırken uzmandan yardım almadığı belirtilmiştir. Yönetici ve sınıf öğretmenlerinin BEP hazırlanması gerektiğine inandıkları ancak bu konuda yeterli eğitim almadıkları da ifade edilmiştir (Çuhadar, 2006). Araştırmalarda, BEP hazırlarken güçlüklerle karşılaşıldığı ve öğretmenlerin BEP konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları vurgulanmıştır (Öztürk ve Eratay, 2010). Ayrıca, hazırlanan BEP'lerin uygulanmadığı ve okul yöneticilerinin BEP hazırlama konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir (Bolat ve Ata, 2017; Nayır ve Karaman, 2013). Bu durumlar, kaynaştırma eğitimindeki önemli sorunlardan bazıları olarak belirtilmektedir (Bilen, 2007).

Çuhadar (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, ilköğretim sınıf öğretmenleri ve yöneticilerinden BEP'in hazırlanması, uygulanması ve izlenmesiyle ilgili görüşler alınmıştır. Araştırmada, okullarda BEP geliştirme birimlerinin oluşturulmadığı ve BEP'in hazırlanmadığı belirtilmiştir. Öğretmenler ve yöneticiler, BEP hazırlamanın gerekliliğine inandıklarını ancak bu konuda yeterli çalışmalar yapılmadığını ifade etmişlerdir. Araştırma ayrıca, özel gereksinimli öğrenciler için sınıflarda diğer öğrencilerden farklı bir eğitim-öğretim yapılmadığını da gözlemlemiştir. Tike Bafra (2007) tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler ve RAM çalışanlarının BEP hazırlama süreçlerine yönelik tutumları hizmet içi eğitim süreleri ve cinsiyet değişkenine göre değişmemektedir. Ancak, çalışılan alan (sınıf öğretmenliği, rehber öğretmenliği ve RAM çalışanı olma), çalışılan kurum ve daha önce BEP geliştirmeye yönelik eğitim almış olma durumlarına göre farklılık göstermektedir. Araştırmada ayrıca, BEP hazırlama sürecinde yaşanan güçlüklerde cinsiyetin anlamlı bir ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Sütçü (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, rehber öğretmenlerin özel eğitimle ilgili görevleri ve uygulamaya yönelik görüşleri yasal düzenlemeler açısından değerlendirilmiştir. Araştırmaya göre, okulların yasal zorunluluktan dolayı BEP birimleri oluşturdukları ancak BEP'in uygulanmasında zorluklar

yaşandığı belirtilmektedir. Vural ve Yıkılmış'ın (2008) yaptıkları çalışmada, kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin öğretimin uyarlanmasıyla ilgili yaptıkları çalışmaların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, öğretmenlerin öğretimsel uyarlama konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve gerçekleştirdikleri bazı öğretimsel uyarlamaların sınırlı olduğu vurgulanmıştır.

Şekercioğlu (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, kaynaştırma uygulamalarında branş öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşler incelenmiştir. Araştırmada, öğretmenlerin BEP hazırlama ve uygulama süreçlerinde yaşadıkları zorluklar ve bu konuda hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Ayrıca, okullarda BEP geliştirme biriminin olmadığı da vurgulanmıştır. Akay (2011) tarafından yapılan bir çalışmada, kaynaştırma ortamındaki işitme engelli ilköğretim öğrencilerine sunulan destek eğitim odası süreci incelenmiştir. Araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin destek eğitim odasına yönelik algılarının destek eğitim odası öğretmeni ile işbirliği yapmayı teşvik etmediği ve işbirliği için yeterli çaba göstermedikleri belirtilmiştir. Ayrıca, sınıf öğretmenlerinin destek eğitim odası hakkında ve bu alandaki çalışmalar hakkında bilgilendirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Kuyumcu (2011) çalışmasında, BEP geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, kaynaştırma uygulamasının yapıldığı 16 okuldan yalnızca 6'sında BEP'in geliştirilip uygulandığı belirtilmiştir. BEP uygulama sürecinde öğretim ve öğretimsel uyarlamaların yapılmasında bilgi yetersizliği olduğu ve bu sorunun çözümü için hizmet içi programların düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Avıssar (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, özel gereksinimli öğrencilere BEP hazırlanarak eğitim programlarının nasıl uyarlandığı İsrail'de incelenmiştir. Yapılan tarama çalışmasında, kaynaştırma eğitiminin yaygınlaşmasıyla birlikte eğitimcilerin bu konuya olan ilgisinin ve çabasının arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, kaynaştırmada BEP ile genel eğitim müfredatı arasındaki uyarlamaların önemine dikkat çekilmiştir. Kış (2013) tarafından yapılan çalışmada, BEP öğretimsel uyarlamalarının planlanması ve uygulanmasında, ilgili kaynaklara ulaşmada, amaçların değerlendirilmesinde ve öğrencinin sınıfa kabulünde sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Hebel (2014) adlı araştırmada, engelli öğrencilerin velilerinin BEP sürecindeki rolü üzerine bir nitel araştırma yapılmıştır. Çalışmada, özel eğitim öğretmenleri ile veliler arasındaki işbirliğinin okul ortamında güven ve pozitif iletişim üzerinde büyük etkisi olduğu bildirilmiştir.

Yılmaz ve Batu'nun (2016) çalışmasında, BEP hakkında genel olarak bilgi sahibi olduğu ve BEP geliştirme sürecinde gerekli çalışmaların yapıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, rehberlik servisi ve okul yönetiminden ihtiyaç duyulan desteğin sağlandığı ifade edilmektedir. Ancak, kaynaştırma eğitiminin daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi için sınıf mevcutlarının azaltılması ve tüm paydaşlarla iş birliği içinde çalışmaların yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ersan ve Ata'nın (2016) çalışmasında, öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için BEP hazırlanmasının gerekliliğine inandıkları ancak çoğunun bu BEP'leri yazılı ve sistematik olarak hazırlamadıkları belirtilmektedir. Bununla birlikte BEP uygulamalarında ailelerin sürece katılımlarının düşük olduğu ifade edilmektedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan alanyazı taramasında özel gereksinimli öğrencilere yönelik BEP hazırlama süreçlerinde belirli zorlukların ve eksikliklerin olduğu vurgulanmıştır. Okullarda BEP geliştirme birimlerinin oluşturulmaması ve BEP hazırlanmaması gibi konular, birçok çalışmada ortak bir sorun olarak belirtilmiştir. Öğretmenlerin ve yöneticilerin BEP hazırlama konusunda yeterli eğitim almamış olmaları, birçok çalışmada dile getirilmiştir. Bazı çalışmalarda (örneğin, Tike Bafra, 2007), öğretmenlerin ve rehber öğretmenlerin BEP hazırlama sürecine yönelik tutumlarının cinsiyet ve hizmet içi eğitim sürelerine göre değişmediği belirtilirken, diğer çalışmalarda (örneğin, Çuhadar, 2006), bu tutumların çalışılan alana ve kuruma göre değişiklik gösterdiği ifade edilmiştir. Bazı araştırmalarda (örneğin, Sütçü, 2007), okulların yasal zorunluluktan dolayı BEP birimleri oluşturdukları ancak BEP'in uygulanmasında zorluklar yaşandığı belirtilirken, diğer araştırmalarda (örneğin, Akdemir, 2008), okullarda BEP geliştirme birimlerinin oluşturulmadığı ve BEP hazırlanmadığı belirtilmiştir. Akay (2011) çalışmasında özel eğitim öğretmenlerinin destek eğitim odasına yönelik algılarının işbirliğini teşvik etmediği ve yeterli çaba göstermediği belirtilirken, Yılmaz ve Batu'nun (2016) çalışmasında rehberlik servisi ve okul yönetiminden ihtiyaç duyulan desteğin sağlandığı ifade edilmiştir. Ersan ve Ata'nın (2016) çalışmasında BEP uygulamalarında ailelerin sürece katılımlarının düşük olduğu belirtilirken, diğer çalışmalarda ailelerin katılımı üzerinde odaklanılmamıştır.

Bu çalışmalardan çıkan sonuçlar, özel gereksinimli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlama süreçlerinde belirli zorlukların ve eksikliklerin olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, okullarda BEP geliştirme birimlerinin oluşturulmaması ve BEP hazırlanmaması gibi konuların birçok çalışmada ortak bir sorun olarak belirtilmesi dikkat çekicidir. Bu durum, özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun bireyselleştirilmiş bir eğitim programının oluşturulmasında yaşanan sistematik bir eksikliği işaret etmektedir. Öğretmenlerin ve yöneticilerin BEP hazırlama konusunda yeterli eğitim almamış olmaları da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimcilerin bu süreçte gereken bilgi ve becerilere sahip olmamaları, doğru ve etkili bir şekilde özel gereksinimli öğrencilere yönelik eğitim programları oluşturulmasını engelleyebilir. Çalışmalarda belirtilen farklılıklar da dikkate değerdir. Örneğin, öğretmenlerin ve rehber öğretmenlerin BEP hazırlama sürecine yönelik tutumlarının cinsiyet ve hizmet içi eğitim sürelerine göre değişmediği bazı çalışmalarda belirtilirken, diğer çalışmalarda bu tutumların çalışılan alana ve kuruma göre değişiklik gösterebileceği ifade edilmiştir. Bu farklılıkların altında yatan nedenlerin daha ayrıntılı olarak incelenmesi, eğitimcilerin BEP hazırlama sürecine nasıl yaklaştığını anlamak açısından önemlidir. Bunun yanında, ailelerin BEP uygulamalarına katılımının düşük olduğu belirtilmiş olması da önemlidir. Ailelerin bu sürece daha fazla dahil edilmesi ve onların görüşlerinin ve beklentilerinin dikkate alınması, özel gereksinimli öğrencilere sunulan eğitimde daha etkili sonuçlar elde edilmesine yardımcı olabilir. Bunların yanında aşağıdaki öneriler önemlidir:

- Öğretmenler ve okul yöneticileri için özel gereksinimli öğrencilere yönelik BEP hazırlama ve uygulama süreçlerini kapsayan hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar, BEP'in nasıl hazırlanacağı, uygulanacağı ve izleneceği konularında pratik bilgiler sunmalıdır.
- Okullarda özel gereksinimli öğrencilere yönelik BEP hazırlama birimleri oluşturulmalıdır. Bu birimler, BEP sürecini yönetmek, koordine etmek ve öğretmenlere destek sağlamakla görevli olmalıdır.
- Aileler, özel gereksinimli çocuklarının eğitim sürecine daha fazla dahil edilmelidir. Okullar, ailelere BEP hazırlama sürecine katılma ve görüşlerini paylaşma fırsatı sunarak işbirliğini güçlendirmelidir.
- Öğretmenlere, özel gereksinimli öğrencilere yönelik uygun kaynak ve materyallerin temini konusunda destek sağlanmalıdır. Bu kaynaklar, öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun olarak özelleştirilmelidir.
- Okul yönetimi, rehberlik servisi, özel eğitim öğretmenleri ve branş öğretmenleri arasında daha yakın işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır. Bu, öğrencilerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek için gereklidir.
- BEP sürecinin etkililiğini değerlendirmek için düzenli araştırmalar yapılmalıdır. Bu araştırmalar, süreçteki başarıları ve zorlukları belirlemek ve sürekli olarak iyileştirmek için temel oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Akay, E. (2011). *Kaynaştırma Ortamındaki İşitme Engelli İlköğretim Öğrencilerine Sunulan Destek Eğitim Odası Sürecinin İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. EB Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi.
- Akdemir, D. (2008). *Kaynaştırma sınıflarına devam işitme engeli olan öğrencilere ve sınıf öğretmenlerine sağlanan özel eğitim hizmetlerinin belirlenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. EB Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi.
- Aksoy, A.B. (2016), Erken Çocukluk Döneminde Oyun Ve Oyunun Gelişimsel Katkıları. Ayşe Belgin Aksoy ve Hale Dere Çiftçi (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Oyun* içinde (s. 2-18), 7. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Alan, Ş. (2019). *Özel Eğitim Okullarında Geliştirilmiş Olan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının (Bep) Kalitelerinin İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. EB Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi.
- Ataman, A. (2012). *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim*, Vize Yayınları: Ankara.
- Avcıoğlu, H. (2011). Zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlamaya ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 12(1) 39-53.
- Avissar, G. (2012). Inclusive education in Israel from a curriculum perspective: an exploratory study. *European Journal of Special Needs Education*, 27(1),35-49.

- Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 33-50.
- Bilen, E. (2007). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüşleri Ve Çözüm Önerileri*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. EB Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Bolat, E. Y., & Ata, N. (2017). Kaynaştırma eğitimi uygulamaları hakkında okul yöneticilerinin görüşleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 165-185.
- Can, B. (2015). *Bireyselleştirilmiş eğitim programı ile ilgili özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri (KKTC Örneği)*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Yakındoğu Üniversitesi.
- Çuhadar, Y. (2006). *İlköğretim okulu 1-5. sınıflarda kaynaştırma eğitimine tabi olan öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirmesi ile ilgili olarak sınıf öğretmenleri ve yöneticilerinin görüşlerinin belirlenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Ersan, D., ve Ata, S. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmasına ilişkin görüşleri, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 162-177.
- Hajizada B (2022). *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerinin Yaşam Boyu Öğrenme Gereksinimleri*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Bartın Üniversitesi.
- Hebel, O. (2014). Parentel involvement in the individual educational program for İsraili students with disabilities. *International Journal of Special Education*, 29(3), 5-9.
- Kargın, T. (2012). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. (Edt. Akçamete, G.A.) (4. baskı). Kök yayıncılık.
- Kış, H. (2013). *Destek Eğitim Odalarındaki Uygulamalara İlişkin Rehber Öğretmenler Ve Özel Eğitim Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Koroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GiDB Dergi*, (01), 61-69.
- Kuyumcu, Z. (2011). *Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) Geliştirilmesi Ve Uygulanması Sürecinde Öğretmenlerin Yaşadıkları Sorunlar Ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Küçükkoğlu, K. (2022). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Hazırlama Süreçlerinin İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2004). *Bireyselleştirilmiş eğitim programı yol haritası*. MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. T.C. Resmî Gazete, (26184, 31 Mayıs 2016).
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_07072018.pdf
- Nayır, F., ve Karaman Kepenekçi, Y. (2013). Kaynaştırma öğrencilerinin haklarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 69-89.
- Öztürk, C. Ç., ve Eratay, E. (2010). Eğitim uygulama okuluna devam eden zihin engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında görüşlerinin belirlenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 146-159.
- Salık, H. (2023). *Özel Gereksinimli Kardeşe Sahip 8-12 Yaş Arası Tipik Gelişim Gösteren Çocuklar İle Annelerin Özel Gereksinimli Çocukla İlişkilerinin İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], SB Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Siegel, L. M. (2007). *The complete IEP guide how to advocates for your special ed child*. (5. edition). USA: Nolo.

- Sucuoğlu , B., ve Kargın , T. (2012). *İlköğretim'de kaynaştırma uygulamaları*.(2. baskı) Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B., ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, Stratejiler, yöntemler*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Sütçü, Z. (2007). *Yasal Düzenlemeler Açısından Rehber Öğretmenlerin/Psikolojik Danışmanların Özel Eğitimle İlgili Görevlerini Uygulamaya Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi.
- şekercioğlu, B. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Branş Öğretmenlerinin, Kaynaştırma Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar İle İlgili Görüşler*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- Tike, L. (2007). *Sınıf Öğretmenleri, Rehber Öğretmenler Ve Rehberlik Araştırma Merkezi Çalışanlarının Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Hazırlama Sürecine İlişkin Tutumları Ve Bu Süreçte Karşılaştıkları Güçlüklerin Belirlenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], EB Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Vural, M., & Yıkımış, A. (2008). Kaynaştırma Sınıfı Öğretmenlerinin Öğretimin Uyarlanmasına İlişkin Yaptıkları Çalışmaların Belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 141-159.
- Winterman, K. G., and Rosas C. E. (2014). *The IEP checklist your guide to creating meaningful and compliant IEPs*. USA: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Yılmaz, E., & Batu, E. S. (2016). Farklı branştan ilkokul öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı, yasal düzenlemeler ve kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşleri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 247-268.